

Universitair onderwijs in de branding

Tijdens de groeiperiode 1955-1974 kende het hoger onderwijs een expansie zonder weerga. Onder aanstekelijke leuzen als democratisering door open toegang en onderwijskansen voor een stijgend aantal jongeren breidde de universitaire wereld zich in ongekend tempo uit. De groei werd ondersteund door een ruime toevloed van financiële middelen. Vanuit de economische groeitheorie werd het universitaire onderwijs gezien als een schepper van menselijk kapitaal en een hefboom van produktiviteitsstijging.

Sinds enkele jaren liggen de zaken anders. Alhoewel België geen numerus clausus kent, is het universitaire onderwijs aan stagnatie toe en ligt contractie in het verschiet. De verkleining van het overheidstekort dwingt tot vermindering van de onderwijsuitgaven. De recrutingsbasis voor studenten brokkelt af door dalende geboortecijfers. Bovendien heeft de diploma-inflatie, met in haar kielzog werkloosheid onder academici, een nieuw probleem doen rijzen: het vertrouwen bij jongeren en bij gezinnen in verlengde scholing als feilloze waarborg voor werkgelegenheid brokkelt af. De werkloosheid wordt bedenkelijk in studierichtingen die afgestudeerden afleveren voor tewerkstelling in de nu afgeslankte welvaartsstaat: wijsbegeerte en letteren, sociologie, pedagogie, en zelfs geneeskunde. De afgestudeerden van faculteiten, zoals rechten, economie en toegepaste wetenschappen, die dichter tegen de markt aan liggen, hebben er minder last van. Van de zijde van werkgevers wordt vooral de gebrekkige aansluiting tussen de genoten opleiding en de vraag vanuit de arbeidsmarkt in het blikveld geplaatst.

Ook in de onderwijseconomie stellen de deskundigen zich kritischer op tegenover de optimistische theorieën van de jaren zestig over 'menselijke kapitaalvorming'. Volgens de nieuwe visie blijft het onderwijs een eminent instituut van kennisoverdracht. Maar wil deze kennis maatschappelijk en economisch vruchtbaar zijn, dan moet ze bruikbaar en 'operationeel' gemaakt worden. Een dynamische samenleving floreert niet alleen op basis van verdieping en verruiming van kennis; zij heeft vooral behoefte aan initiatiefnemers en creatievelingen die niet alleen over de benodigde kennis beschikken maar ook risico durven nemen. Hedendaagse stu-

L. Baeck

dies wijzen erop dat deze waarden onvoldoende worden gecultiveerd in ons universitaire onderwijs dat te veel op kennisoverdracht is ingesteld. Het vermogen om initiatief te nemen wordt in het leerproces te weinig ontwikkeld.

Alhoewel de financiële armslag van de universitaire wereld beknot wordt, koestert men in sommige kringen nieuwe en hoge verwachtingen van de universiteit als oplosser van problemen. De universiteiten wordt onder meer gevraagd een actievere rol te spelen in het revitaliseren van de economie, bij voorbeeld door het lanceren van vernieuwend wetenschappelijk onderzoek. In plannen die gericht zijn op een derde industriële revolutie, die in onze kennismaatschappij slechts kan gedijen op basis van intensieve research en hooggekwalificeerde werkkraft, wordt aan universiteiten een voorname rol toebedacht als stimulator van wetenschappelijke vernieuwing en van creatief management. De afslanking van het onderwijsbudget staat hiermee in schril contrast.

De overheid is bij de uitbouw van het universitaire onderwijs tijdens de expansiefase na de oorlog uitgegroeid tot actieve medespeler. Zij bepaalt als verschaffer van de financiële middelen de budgettaire randvoorwaarden waarin het systeem functioneert. Tevens fungeert zij als instantie die het educatieve bedrijf aan wettelijke normen bindt. Hierdoor is de beleidsruimte van de bedrijfsleiders binnen de onderwijsinstellingen (de rectoren en hun staf, de de-

canen van de faculteiten e.d.) wettelijk ingeperkt en aan budgettaire banden gelegd. Tijdens de expansiefase van de jaren zestig en zeventig werden deze financiële en bestuurlijke randvoorwaarden als minder beperkend ervaren dan in de huidige contractiefase. Beide partijen, de overheid zowel als de bestuurders van de onderwijsinstellingen, konden binnen het ruime financiële kader toch hun doelstellingen verwezenlijken.

Terwijl nu echter het budgettaire beleid is omgeschakeld naar stabilisatie (en/of inlevering) van financiële middelen, gaat de overheid met haar interventie op het gebied van de interne normering en functionering van het educatief bedrijf onverminderd verder. Dit beperkt de mogelijkheden tot initiatief vanuit de onderwijssector zelf. De ervaring leert ons dat een systeem in contractie met strakke normatieve inmenging minder soepel kan inspelen op nieuwe uitdagingen dan een systeem met ruimere marges voor initiatief voor degenen die verantwoordelijk zijn voor de betrokken organisaties. De aanpassing aan nieuwe uitdagingen zoals de verschuiving in de studiekeuze, de veranderingen op de arbeidsmarkt en de vereiste herschikking van curricula maakt weinig kans zolang de plannen voor vernieuwing door de overheidsinterventie afgeremd worden. Ons inziens zou een aanzienlijke deregulering op dit gebied een heilzame invloed hebben op de toekomstige ontwikkeling van de universitaire instellingen. De vernieuwing van het onderwijs kan alleen maar gedijen indien voldoende ruimte tot initiatief wordt gelaten aan degenen die daarvoor binnen de instellingen zelf verantwoordelijk zijn.

Wouter Baeck